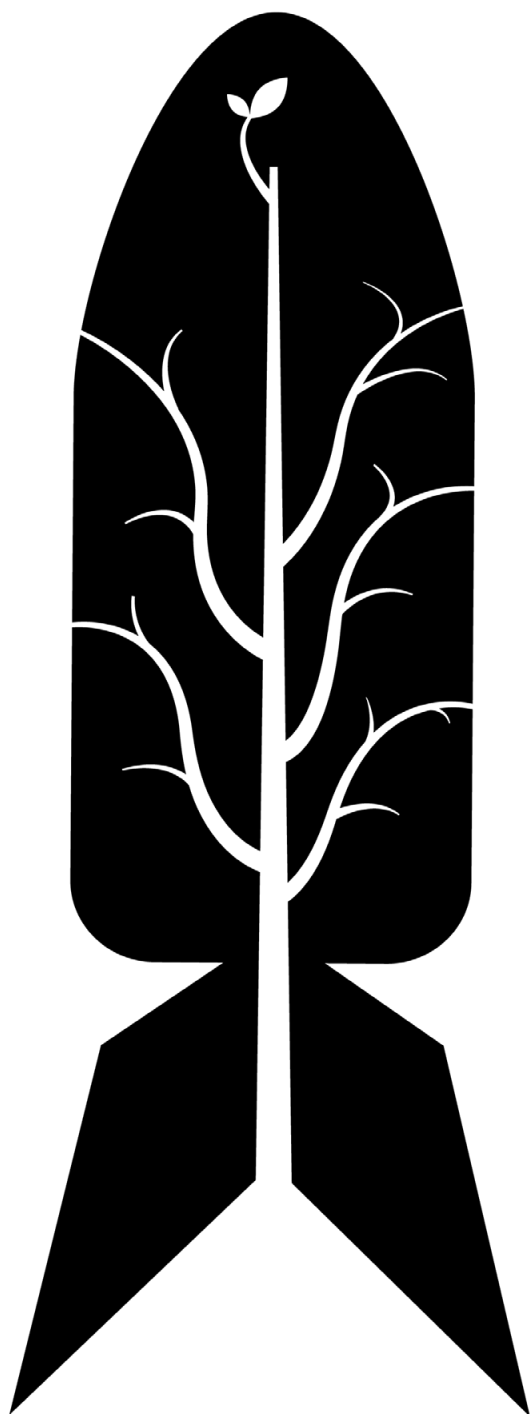

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

Випуск #13
2023 UWEC work group

Дорогі друзі!

Вже минув рік, з тих пір, коли робоча група UWEC почала аналізувати екологічні наслідки вторгнення Росії в Україну.

За цей час ми створили важливий центр ресурсів, веб-сайтів і організацій, які збирають дані та проводять аналіз. Деякі з них діляться загальнодоступними даними в контексті війни, що триває. Інші стежать за інформаційним простором.

Ми впевнені, що зібрана нами інформація буде корисною для широкого кола читачів і аналітиків, і хочемо, щоб кожен з вас мав можливість самостійно розібратися в екологічних наслідках вторгнення. Ми надаємо цю інформацію у вільному доступі та будемо поступово оновлювати її. Ми вітаємо вашу участь і підтримку в цій роботі!

• Перелік інформаційних центрів та засобів моніторингу

Однією з ключових проблем, пов'язаних із вторгненням, є хімічне забруднення ґрунту, наслідки якого переслідуватимуть Україну ще багато років. Хоча повноцінне дослідження цієї проблеми не може бути завершене під час повномасштабного вторгнення, яке триває, зусилля вже тривають. Ми проаналізували звіт, підготовлений експертами EcoAction, і зазначили, що забруднення ґрунтів завдає не лише катастрофічного удару по продовольчій безпеці України, а й сприяє процесам опустелювання.

• Ґрунтові метаморфози: Українське дослідження впливу війни на ґрунти

Наша мета – виявити якомога ширший спектр інформації про наслідки вторгнення. Україна – не єдина країна, яка постраждала; весь регіон переживає цю війну. Надзвичайно складно, наприклад, реалізувати природоохоронні та екологічні проекти, принципово важливі для сталого розвитку сусідніх країн.

Молдова не є винятком. Директор Міжнародної асоціації хранителів річок «Еко-Тірас» Ілля Тромбіцький розповідає про екологічні виклики транснаціональної річки Дністер та про те, як наслідки війни впливають на вибір можливих рішень.

• Річка Дністер – Еволюція управління транскордонним річковим басейном на пострадянському просторі

Війна руйнує громадянське суспільство і в Росії. Bellona, Greenpeace і Worldwide Fund for Nature були визнані «іноземними агентами» або «небажаними». У короткостроковій перспективі важко уявити наслідки тих рішень.

Робоча група UWEC підтримує всіх екологічних активістів, які зазнають переслідувань з боку авторитарних режимів, незалежно від місця проживання та на-

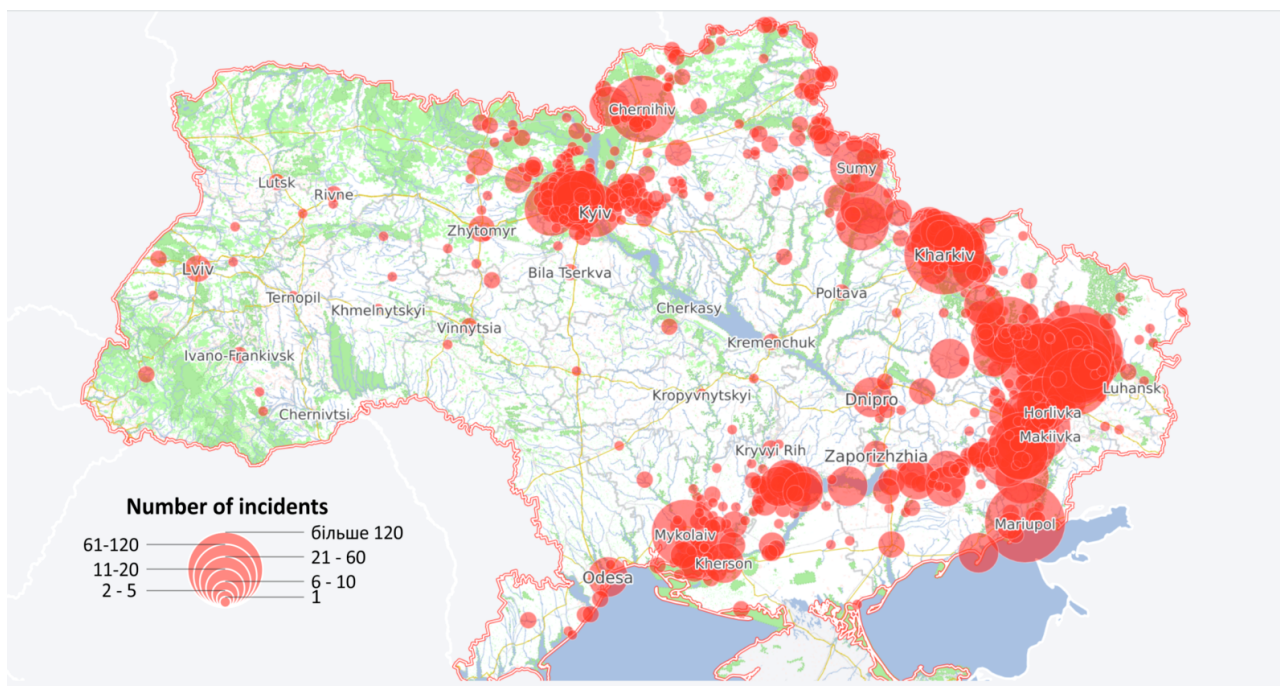
ціональності. Без громадських активістів ми не можемо ані захистити природу, ані відгородитися від екологічних наслідків.

- **Bellona: Небажана відкритість та війна санкцій**

Ми продовжуємо відстежувати екологічні наслідки вторгнення — читайте на нашому [сайті](#) ([Twitter](#) та [Facebook](#)).

*Бажаю вам сил і миру!
Олексій Овчинніков,
Головний редактор
робочої групи UWEC*

Перелік інформаційних центрів та засобів моніторингу

Шкода для довкілля є незліченною, але все одно має бути задокументована. Ми зібрали загальнодоступну базу метаданих з джерелами екологічної інформації для використання під час війни. «Перелік інформаційних центрів та інструментів моніторингу» містить посилання на інструменти моніторингу, бази даних і бази знань, що накопичують інформацію, яка безпосередньо стосується екологічних наслідків війни. Перелік включає дані з таким фокусом: 1) поточна інформація про екологічні аспекти війни, 2) джерела важливих даних про довкілля, актуальні під час війни та миру, 3) проекти моніторингу збитків, завданих людям війною, та зусилля з відновлення, 4) ключові актуальні джерела про неекологічні аспекти війни, 5) старі надійні колекції даних, які безпосередньо стосуються даної теми. Станом на травень 2023 року список включає понад 50 наборів даних. Робоча група UWEC додаватиме нові позиції, коли про них ставатиме відомо.

Ми зібрали джерела інформації в [одну таблицю](#)

Де хто каже, що ця війна є найбільш обговорюваною війною з точки зору її екологічних вимірів і безпрецедентних зусиль оцінити збитки.

Інші скаржаться, що шкоді, якої завдано живій природі – видам, екосистемам і екосистемним послугам – не приділяється належної уваги та

не оцінюється, оскільки типові підходи до кризового менеджменту та гуманітарної допомоги стосуються впливу на людей і створені людиною структури.

Водночас багато експертів сходяться на думці, що більшість впливів на довкілля поблизу поля бою надзвичайно важко підрахувати через обмежений доступ, брак технологій і відсутність встановлених протоколів. Дані, які ми збираємо, є менш точними та менш надійними, ніж ті, які потрібні для прийняття рішень.

Нарешті, люди найчастіше запитують, де вони можуть отримати інформацію про вплив війни на довкілля, окрім вражаючої, але досить обмеженої колекції статей UWEC про всі екологічні аспекти цієї війни.

Будучи спеціалізованим проектом, що займається екологічними наслідками цієї війни в усьому світі, робочій групі UWEC часто доводиться ставити такі запитання та давати відповіді. Ці питання потребують вичерпних відповідей, і ми готові поділитися цією базою даних деяких із найбільших сховищ знань про шкоду, завдану цією війною, а також інформацією про конкретні рішення та підходи до відновлення.

Нижче наведено короткий вступ до цього списку центрів збору інформації та інструментів, пов'язаних з екологічно значущими аспектами агресії Росії в Україні.

У «Переліку інформаційних центрів та інструментів моніторингу» ми виділяємо такі групи джерел відповідно до їх обсягу:

1. Актуальна інформація про екологічні аспекти війни.

У цю найважливішу категорію ми включили поточні цілеспрямовані зусилля низки організацій, які збирають та аналізують інформацію про екологічні аспекти війни. Приклади:

- «ЕкоЗагроза» – офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, який містить інформаційну панель та карту реєстрації різних видів екологічної шкоди. Міністерство також видає щотижневі дайджести.

«Екологічні брифінги конфлікту в Україні» – Періодичні публікації Екологічної мережі ZOI та CEOBs. Ці екологічні брифінги оцінюють ядерні об'єкти, воду, промисловість, об'єкти, що працюють на викопному паливі, а також прибережне та морське середовище. Обидві організації також мають інші звіти, присвячені цій темі.

«Екорубрика» – Збірка статей на екологічну тематику у воєнний час, яка регулярно публікується у спеціальному розділі медіапорталу «Рубрика». Особливий акцент робиться на розв'язанні проблем у воєнний час на місцевому рівні та настановах «як діяти» (наприклад, що

робити, якщо на річці Дніпро про-
рвано дамбу).

Більшість статей списку присвяче-
но проблемам і наслідкам, що відбу-
ваються на території України. Проте
Dixi Group і Центр досліджень енер-
гетики та чистого повітря (CREA)
мають інформаційні ресурси, при-
свячені російській промисловості та
експорту викопного палива, а неуря-
дова організація Ecodefense підтри-
мує російськомовний веб-сайт, на
якому відстежує повідомлення ЗМІ
про санкції та їхні екологічні наслід-
ки.

2. Друга категорія станом на за-
раз включає всього **кілька джерел
важливих даних про довкілля**, ко-
рисних як у воєнний, так і в мирний
час. Ця категорія потенційно може
різко розширитися, оскільки моніто-
ринг під час війни часто потребує ба-
гатьох різних типів загальних даних
про навколишнє середовище. Ми пе-
рерахували спеціалізовані веб-сайти,
які повідомляють про пожежі, якість
повітря та радіаційні вимірювання,
а також сайт Державної екологічної
інспекції України. Це відомство доку-
ментує порушення природоохорон-
ного законодавства та надає онлайн-
форми для повідомлення про такі
порушення. Ми також включили ре-
сурси, надані Українською природо-
охоронною групою, Зеленим порта-
лом Білорусі та іншими неурядовими

організаціями з сучасними джерела-
ми, що висвітлюють важливі еколо-
гічні проблеми у воюючих державах.

3. Третя категорія – **це проекти з
моніторингу збитків, завданих лю-
дям війною, та заходів з відновлен-
ня**, включаючи оцінку впливу на дов-
кілля. Приклади:

- • Військова карта України від
Bellingcat – загальна локаційна
карта «воєнних інцидентів» із
відкритим кодом, якою керують
волонтери. Конкретні інциден-
ти можна досліджувати за ча-
совим інтервалом і кількома ін-
шими інструментами на основі
OSINT.
- Карта відновлення, розроблена
Київською школою економіки
та партнерами, містить інфор-
мацію про всі об'єкти цивільної
інфраструктури, відновлені,
зруйновані або частково чи
повністю пошкоджені внаслідок
вторгнення Росії в Україну з ме-
тою сприяння відбудові.
- «Росія заплатить» – дочірній
проект Київської школи еко-
номіки та партнерів, який зосе-
реджується на оцінці грошової
шкоди фізичній інфраструк-
турі України внаслідок війни
та розрахунках фінансової вар-
тості цих збитків. (Див. звіт про
сукупний збиток за березень

2023 р.)

- Кілька джерел, включаючи Міністерство культури України, ЮНЕСКО та Єльський університет, які документують пошкоджені культурні пам'ятки та установи.

4. Наступна категорія – це невелика колекція **вузькоспеціалізованих «інших» джерел**, яка включає бази даних про біженців, іноземну допомогу для відновлення України, ініціативи міського планування для відродження міст тощо. Ці джерела, хоча й не стосуються безпосередньо впливу на довкілля, все ж містять потенційно важливі дані та методології (наприклад, базу даних про переробку будівельних матеріалів у зруйнованих містах).

5. Остання категорія – це веб-сайти, де **збір даних швидше за все було припинено**. Деякі з них, як-от дослідження ОБСЄ, задокументували екологічні проблеми, пов'язані з російським вторгненням у 2014 році, а інші надають миттєві знімки радіологічної ситуації у 2022 році. Платформа Української робочої групи з навколишнього середовища ОСНА відіграє особливу роль, відображаючи зусилля органів ООН для координації екологічної оцінки та діяльності з надання допомоги та ін-

теграції цих зусиль із ширшою програмою гуманітарних дій з червня по жовтень 2022 року. Серед інших корисних даних він містить початковий список «карт і баз даних», джерело, яке ми використовували як відправну точку для цієї бази метаданих.

Ми робимо суджень щодо якості або повноти даних, представлених у перерахованих тут джерелах, і ми не несемо жодної відповідальності за їх точність або політичну коректність цієї інформації. Збір і представлення екологічних даних про війну – завдання карколомне. Зрозуміти зібрані дані не менш складно. Ми бажаємо вам удачі та з радістю прийматимемо ваші відгуки. Будь ласка, надсилайте будь-які запитання, пропозиції та/або додаткові записи до робочої групи UWEC (editor@uwecworkgroup.info).

Публікуючи цей список (та збираючи відгуки читачів), ми розробляємо розділ «Ресурси» на веб-сайті Робочої групи UWEC, щоб ділитися посиланнями на депозитарії даних, результати досліджень, інструменти моніторингу, кампанії та публікації, створеними НУО, а також іншими проектами, пов'язаними з екологічними наслідками війни. •

Джерело головного зображення:
[Zoi Environment Network](#)

Ґрунтові метаморфози: Українське дослідження впливу війни на ґрунти

Валерія Колодежна

Переклали Нік Мюллер і Дженніфер Кастнер

Зараз забруднені українські ґрунти обчислюються мільйонами гектарів. Цифра неточна, а оцінка їхнього стану поки неповна. Проте сьогодні, навіть поки триває війна, рослинництво [стає новить](#) 30% ВВП країни. Дослідники якомога нагальніше вивчають ґрунтові умови післявоєнних дій в Україні з економічних причин, але лише екологічні міркування дозволяють зважити та раціонально вибрати план подальших дій. У цій статті ми розглядаємо [результати](#) дослідження Центру екологічних ініціатив «Екодія» щодо впливу бойових дій на ґрунти окремих українських гро-

мад. «Екодія» об'єднує експертів та активістів, щоб впливати на прийняття рішень щодо збереження довкілля.

Правила безпеки формують роботу ґрунтознавців у воєнний час. Сьогодні приблизно [40% території України](#) (що більше, ніж Великобританії) вкрито мінними полями. В середньому на розмінування одного гектара [йде один день](#). Тому вчені зараз як ніколи покладаються на геоінформаційні технології: супутникові знімки та їх аналіз.

Масштаби руйнувань від обстрілів з реактивних систем залпового вогню «Град» (активно використовуються

Рис. 1. Маневри військ залишають чіткі сліди, помітні на супутникових знімках, Харківська область. Джерело: [Maxar Technology](#).

збройними силами РФ) значно перевищують ураженість військових укріплень. Гради можуть [охопити](#) площу 8–9 гектарів лише за 20 секунд. Тим не менш, такі фактори також необхідно враховувати при аналізі, оскільки вони теж безпосередньо впливають на структуру, а отже, і на родючість ґрунтів.

Що означають для ґрунту маневри військ і важкої техніки?

Як показано на рисунку 1, руйнування структури ґрунту можна побачити неозброєним оком, що відбувається у вигляді ущільнення ґрунту.

Ґрунт є досить добре організованою екосистемою, яку можна охарактеризувати як ієрархічну: генетичні горизонти (шари) ґрунту, що зазвичай лежать горизонтально, відповідають даті свого утворення. Наприклад, танки Т-64 (які російські військові ак-

тивно використовують у війні проти України) важать майже п'ятдесят метричних тонн (38-45,5 тонн) кожен. Під тиском такої ваги втрачаються нормальні зв'язки між частинками ґрунту, руйнується структура разом з ієрархією.

Ущільнення ґрунту [обмежує](#) здатність рослин адаптуватися до зміни клімату, посушливих умов і недостатнього зволоження. По-справжньому небезпечними ці впливи стають лише при багаторазовому проїзді великовагової гусеничної техніки по повторених стежках. Проблема є особливо гострою за умов підвищеної вологості.

На основі [даних моніторингу ущільнення](#) ґрунту, спричиненого бойовими танками M1A1 Abrams у Канзасі, ущільнені українські ґрунти також потенційно можуть відновитися протягом кількох років (якщо залишаться в стані спокою).

Великі пожежі та їхній вплив на ґрунти

У Чорнобильській зоні відчуження помітні наслідки пожеж, спричинених бойовими діями. З 24 лютого 2022 року Чорнобильські ліси охопили пожежі, через які вигоріли площі близько 22 тисяч гектарів. Цей аналіз [надає](#) ГО Українська природоохоронна група (NGO UNCG) і ґрунтується на даних [Європейської інформаційної системи про лісові пожежі](#) (EFFIS).

Що означають такі пожежі для ґрунту? Пожежа зазвичай виснажує і шкодить необхідному проникненню води вглиб ґрунтових горизонтів. Вміст гумусу на ключовій території Київської області (в межах Чорнобильської зони відчуження) порівняно з довоєнним періодом [зменшився втричі](#).

Вплив обстрілів на ґрунти

Окремо варто відзначити аналіз порушень ґрунту, спричинених вибухами. Зазвичай це видно неозброєним оком: воронки від обстрілів реактивної системи залпового вогню (РСЗВ) під Ізюмом Харківської області бачили по всьому світу. У [статті за червень 2022](#) року експерти робочої групи UWEC оцінили приблизну щільність ураження одного квадратного кілометра землі боєприпасами.

Уламки боєприпасів, вибухові компоненти та побічні продукти хімічних реакцій змішуються з ґрунтом на дні вирви, а інші розлітаються навколо. Хімічне

забруднення ґрунту було задокументовано в радіусі п'яти метрів від кратерів (створених боєприпасами РСЗВ), а механічні частини були відкинуті на відстані (лише за наявності осколків) 120 метрів.

Перший етап дослідження визначав часові рамки військових дій та ідентифікацію місця, іншими словами, картографування пошкоджень. Військові дії відстежувалися за допомогою даних [Armed Conflict Location & Event Data Project](#), ресурсу, який дозволив визначити часовий період дослідження. Дослідники визначили постраждалі території під час цієї фази з додатковим кроком для класифікації територій за факторами та типами впливу.

На основі аналізу щільності вирв і характеристик боєприпасів українські ґрунтознавці провели комплексну оцінку ступеня пошкодження ґрунтів у двох пілотних населених пунктах: Вільхівській громаді у Харківській області та Сартанській – у Донецькій. Пожежі та обстріли є чи не найбільшими факторами шкоди серед виявлених.

Для більшості постраждалих територій найбільшою проблемою було уламкове сміття, а не пошкодження структури ґрунту (рис. 2). Отже, у деяких випадках процесу прибирання достатньо, щоб відновити територію. На ділянках із підвищеним ураженням потрібні спеціальні заходи з очищення, а у випадках сильного забруднення вчені рекомендують тимчасово закрити

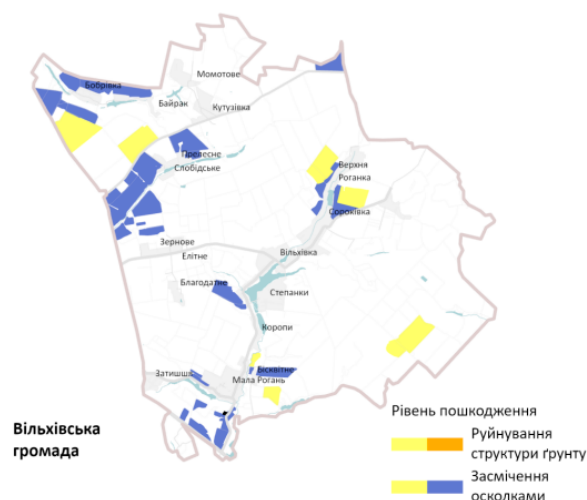
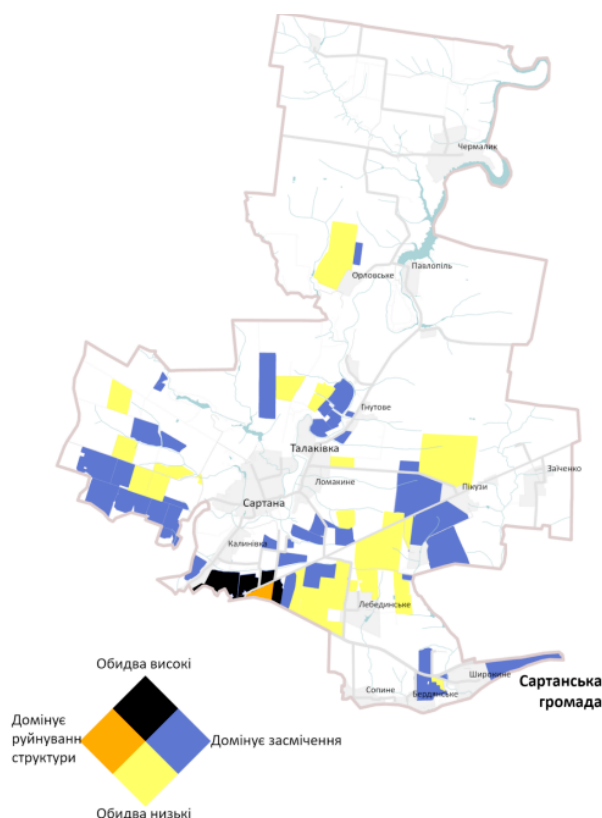

Рисунок 2. Ступінь пошкодження землі в громадах пілотного аналізу. Джерело: «Екодія»

ти ділянку, залишивши її на період самовідновлення.

Ремедіація: спеціальні заходи з очищення ґрунтів

Ґрунтознавці рекомендували низку технологій ремедіації.

Для ділянок помірного ураження обрані біологічні методи очищення – [фіторемедіація](#) та [фітоекстракція](#) – далеко не найдешевші, але відносно природні технології. Вони включають вирощування на місці спеціальних рослин, здатних розчиняти або поглинати забруднюючі речовини. Згодом поглинуті важкі метали видаляються з ділянки разом із сорбентом. Процес схожий на роботу активованого вугілля, речовини, яка використовується при отруєннях.

Для видалення різних важких металів, таких як (Pb, Ni, Cr, Zn тощо) з

ґрунту, можна використовувати різні види рослин. Серед згаданих у звіті поширених культур – такі, як соняшник та ріпак. Але слід зазначити, що подальше використання таких культур у харчовій промисловості після завершення рекультивації є суворо забороненим.

Опустелювання та роль у ньому війни

Загрози нерозірваних боєприпасів і забруднення важкими металами, які можуть потрапити в організм людини, є спонукальними факторами, які впливають на дослідження забруднення ґрунту та використання методів очищення. Але зі стратегічної точки зору слід також враховувати менш очевидні глобальні наслідки деградації ґрунтів. Найбільш актуальною з них є опустелювання.

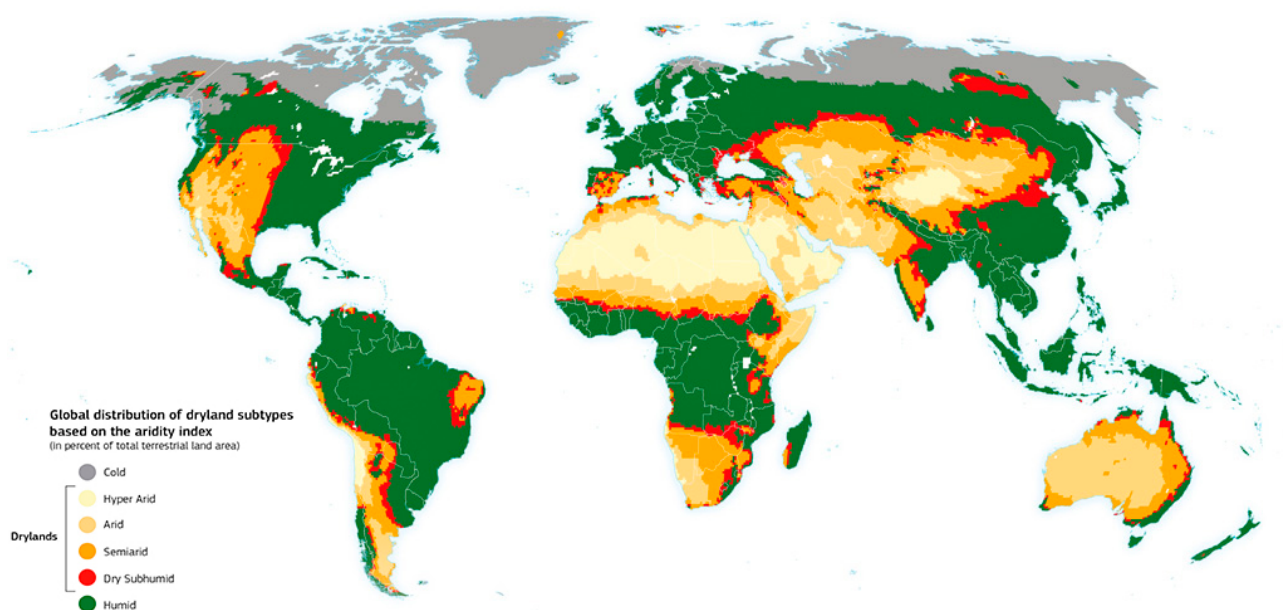

Рис. 3 Карта засушливих територій согласно индексу аридности.

Источник: [Carbon Brief](#).

Класичне значення опустелювання (відповідно до [Конвенції ООН про опустелювання](#)) визначає цей процес як «деградацію землі в посушливих, напівпосушливих і сухих субгумідних районах з різних причин, включаючи кліматичні коливання та діяльність людини».

Україна, як країна помірного кліматичного поясу, не повинна потрапляти до зони ризику, враховуючи взаємне розташування України та «посушливих територій» (які отримують від 5% до 65% води за рахунок атмосферного випаровування та транспірації). Однак, якщо уважніше розглянути індекс посушливості на карті (рис. 3), загроза опустелювання не здається такою далекою, як спочатку.

Найбільш активні бойові дії під час російського вторгнення в Україну точаться на сході та півдні країни. Це

найпосушливіший район країни, а також найродючіші ґрунти – зона [чорноземів](#). Ця територія вже була найбільш вразливою до зміни клімату через недостатню кількість опадів, але зараз також постала проблема мільйонів гектарів землі, які втрачають свою родючість внаслідок війни.

На жаль, військові дії – не єдиний антропогенний фактор, [що прискорює](#) процеси опустелювання на півдні та сході України. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, ще у 2021 році, до початку повномасштабної війни, потребували відновлення шість мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь, переважно на півдні України. Причиною цього є розширення рослинництва на тлі вже дуже високої окультуреності землі ([56,8%](#) країни).

За умови сталого планування заходів щодо відновлення ґрунтів можна змі-

нити ситуацію та призупинити процес опустелювання.

Підводячи підсумки

На початку 2022 року український уряд [затвердив](#) методику розрахунку шкоди ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій. Дослідження в цьому напрямку не припиняються, і зараз Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності Міністерства оборони України розробляє власну методику, деякі проекти запропоновані [Національною академією аграрних наук України](#). Тим не менш, аналітичні етапи вивчення наслідків бойових дій для ґрунтів найкраще представлені в дослідженні Центру екологічних ініціатив «Екодія» «Забруднення земель внаслідок агресії Росії проти України» у співпраці з [Анастасією Сплодитель](#).

Дослідження зосереджено на рівні громади, найменшого територіаль-

ного підрозділу України, схожого на муніципалітет. Адже [найімовірніше саме на громади](#) буде покладено завдання кількісної оцінки збитків, розробки планів відновлення та впровадження конкретних заходів щодо рекультивації пошкоджених земель.

Це дослідження не можна інтерполювати на решту території України. Оцінка широкого спектру загроз дозволяє зробити висновок про те, що плани відновлення земель мають бути унікальними для кожної громади. Водночас методологія дослідження може бути застосована універсально по всій Україні, і ця робота ще попереду. За допомогою добре підібраних рішень і фінансування Україна зможе використати рішення щодо забруднення ґрунтів у плануванні заходів для боротьби з опустелюванням, однією з найбільших кліматичних проблем людства. •

Джерело основного зображення:

Андрій Дубчак/RadioSvoboda.org

Річка Дністер – еволюція управління транскордонним басейном річки на пострадянському просторі

Ілля Тромбіцький

От редакції: У першій [статті](#) про управління транскордонними басейнами під час війни автори UWEC Work Group наполягали на тому, що майбутні міждержавні відносини необхідно буде будувати за європейськими стандартами. Йшлося в основному про басейни Дніпра та Дону.

У наступній [статті](#) про проблеми транскордонної дельти Дунаю розповідається, як у минулому необачні кроки України щодо реалізації проекту судноплавного шляху «Дунай – Чорне море» призвели до багаторічного розгляду в рамках Конвенції [ЕСПОО](#), ініційованого Румунією.

Нова стаття присвячена спільному управлінню у мирний та воєнний час іншою великою річкою – Дністром, який має важливе значення для біорізноманіття, енергетики, транспорту та туризму. Тут з ініціативи та за допомогою НКО було укладено сучасний європейський договір про співпрацю у галузі охорони та сталого розвитку басейну річки. У нижній течії р. Дністер сформовано великі плавні, в яких [зосереджені](#) значні для регіону міграційні згуртування водно-болотних видів птахів. Важливість території дністровських плавнів спричинила створення тут двох національних парків – “Нижньодністровський” в Україні та “Нижній Дністер” у Молдові, а також трьох рамсарських угідь і території Смарагдової мережі.

Думки автора статті можуть не збігатися з думкою редакції.

Фото 1 . Дністровський гідроенергокомплекс. ГЕС-2. Фото: Ілля Тромбіцький.

Карта 1. Дністровський гідроенергокомплекс (ДГЕК). Джерело: [Bikinedia](#)

Дністер – це головна за економічним значенням річка для Молдови та третя – для України. У її басейні проживає близько 8 млн. людей – близько 5 млн в Україні та близько 2,74 млн у Молдові. Загальна площа басейну 72 тисячі 100 км². Його цікавою особливі-

стю є те, що верхня та нижня частини належать Україні, а середня – Молдові. Водний стік формується переважно у верхній карпатській частині басейну (70-80%), що належить Україні, тоді як вклад середньої і особливо нижньої частини басейну у формування стоку

вкрай малий і продовжує зменшуватися через [зміни клімату](#).

Триває ця тенденція і в останні десятиліття. Так, річний стік Дністра у 2016–2019 роках знизився до 8,72 км³ у м. Бендери. У 2010–2019 роках середньорічна витрата була 7,64 км³ проти 10,22 км³ у 1951–1980 та 9,15 км³ у 1991–2015 роках. Як нещодавно було продемонстровано шляхом аналізу стоку на різних ділянках річки, його зменшення в останні десятиліття пов'язане не лише зі зміною клімату, а й із [впливом](#) гідроенергетики.

Річковий стік та його регулювання

На Дністрі в даний час є три греблі, що перекривають все русло. Дві з них входять до складу Дністровського гідроенергокомплексу (ДГЕК). У Молдові це споруджена в середині 1950-х років Дубосарська ГЕС, потужністю 46 мегават, яка зараз управляється самопроголошеною Придністровською республікою, але постачає електрику в решту Молдови. Вище за течією, в Україні, розташовується Дністровський гідроенергокомплекс (ДГЕК), збудований наприкінці існування Радянського Союзу в 1980-х роках, і включає Дністровське водосховище об'ємом близько 3 кубічних кілометрів з Дністровської ГЕС (ГЕС-1, 700 МВт) в Новодністровську Чернівецької області, а також розміщене в її нижньому б'єфі буферне водосхови-

ще довжиною 20 км, що закінчується у вже транскордонній ділянці Дністра греблею ГЕС-2 (27 МВт). На цьому нижньому водосховищі на правому березі споруджено гідроаккумуляційну станцію ([ГАЕС](#)), основною метою якої є акумуляція енергії українських атомних станцій у період доби, коли споживання енергії невелике. Для цього генератори закачують воду вгору до водосховища, спорудженого на пагорбі на правому березі, а в період високої потреби в енергії ті ж генератори виробляють енергію при проходженні цієї води через генератори в буферне водосховище. В даний час працює чотири генератори з семи, передбачених початковим проектом. Для введення в дію решти трьох сьогодні ведуться роботи зі збільшення обсягу буферного водосховища, що передбачає зміцнення берегів та підвищення рівня води на 7-8 метрів.

Оскільки близько 2,5 кілометра правого берега буферного водосховища належить Молдові, а негативний вплив ДГЕК на нижній Дністер досить великий, Молдова постійно ставить питання про зміну режиму функціонування ДГЕК таким чином, щоб було мінімізовано його негативний вплив на екосистему Дністра.

Йдеться про кілька [негативних факторів](#). По-перше, через те, що ГЕС-1 цілий рік скидає воду придонних шарів, яка має постійну температуру близько 6°C, і дуже прозору, що не

Фото 2. Протест в Кишиневе против строительства плотин на Днестре. Фото автора.

характерно для вод таких широт, екосистема річки нижче за течією сильно змінилася. Спостерігається сильне заростання водоростями та вищою водною рослинністю насамперед галькового дна. Восени рослинність відмирає, утворюючи мул та викликаючи вторинне забруднення річки. Відбулася також зміна іхтіофауни – на зміну теплолюбним промисловим прийшли коротко-циклічні види риб, у т.ч. інвазивні види-прибульці.

В результаті втрачено піщані пляжі, а річка, як і Дубосарське водосховище, що розміщене нижче, сильно замулена. Це дуже понизило її рекреаційну цінність. Втрата екосистемних послуг, викликана функціонуванням ДГЕК, оцінюється в мільйони доларів збитків.

Історія співробітництва

Двостороння водна співпраця Молдови та України щодо Дністра стала продовженням відносин радянського періоду. 1994 року Молдова та Україна підписали міжурядову угоду про прикордонні води, типову для раннього пострадянського періоду. Угода стосується лише загальних ділянок річки, що є прикордонними, не враховує басейну річки в цілому та діяльності в ній, а також стану екосистем.

Зайвим буде зауважити, що вона не передбачає і участі зацікавлених осіб та громадськості. Забігаючи наперед, зазначимо, що ця угода і сьогодні продовжує діяти щодо Дністра паралельно з новим Договором 2012 р., будучи компромісом з органами

водного господарства, які забезпечили його підписання.

Ознаки деградації екосистеми Дністра стали яскравіше проявлятися у 1990-х роках, тобто через десять років після початку функціонування ДГЕК. На той час Молдова вже ратифікувала Гельсінську (Водну) конвенцію (1992), яка проголошує інтегроване управління басейнами річок основним напрямом транскордонного водного співробітництва. Між іншим, на той момент управління річками як в Україні, так і в Молдові ще було в руках водних відомств, які дотримувались радянських рецептів (інститут уповноважених, який обговорює лише вододіл і управління транскордонними ділянками річок). Неурядові організації (НУО) – Екологічне товариство «Biotica», і, пізніше – Міжнародна асоціація зберігачів річки «Есо-Tiras», поставили собі за мету модернізувати ставлення урядів Молдови та України до управління спільним Дністром на основі принципів інтегрованого управління річковим басейном.

Згідно з Водною конвенцією, між країнами басейну транскордонної річки має бути укладена басейнова угода. [Проект](#) такого документа, названий тоді «Дністровською конвенцією», був розроблений цими НУО у 1999 році та представлений на другій міжнародній басейновій конференції у Кишиневі. Тоді ж молдовське міністерство довкілля надіслало текст

проекту конвенції українському міністерству.

Проте відповіді не отримало. Лише за кілька років дипломатичними каналами було отримано відповідь про те, що українська сторона не зацікавлена в укладанні басейнової угоди. Екологи з Есо-Tiras зрозуміли, що без міжнародної підтримки, ґрунтуючись лише на вимогах багатосторонньої Водної конвенції, домогтися укладання басейнової дністровської угоди їм не вдасться. Тому вони звернули увагу двох міжнародних організацій – Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) – на бажаність створення для регіону Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії (СЕКЦА) позитивного прикладу транскордонного басейнового співробітництва. Разом із цими організаціями підготували міжнародний проект і протягом 2004-2012 років займалися доопрацюванням та лобіюванням ідеї і тексту документа.

Слід зазначити, що саме НУО були основним рушієм процесу. При цьому українська сторона дуже довго не погоджувалась на можливість існування такої угоди.

Зрештою, на Зустріч Сторін Водної конвенції у Римі у 2012 році міністри Молдови та України підписали [Договір](#) між Урядом Республіки Молдова та Кабінетом Міністрів України про співпрацю у галузі охорони та сталого розвитку басейну річки Дністер.

Особливості та досягнення нового договору

У чому полягають особливості цього договору та чим він відрізняється від інших подібних документів?

Зважаючи на те, що він розроблений нещодавно в умовах суттєвого залучення екологічних НУО, він є дуже різностороннім. Тобто включає різні галузі співпраці. Значна кількість статей стосується збереження екосистеми річки. Як і багато інших подібних угод, він передбачає створення та функціонування двосторонньої басейнової [комісії](#). У складі комісії передбачено участь представників центральних органів влади, наукової спільноти та регіональної влади. Останній компонент увімкнено, виходячи з наявності в басейні Дністра Придністровського регіону Молдови.

Унікальність цієї двосторонньої угоди порівняно з іншими подібними в тому, що вона передбачає участь як повноправних членів Комісії представників екологічних НУО, що відобразило їх неоціненний внесок в ініціювання та розробку договору.

Ще одним важливим елементом документа є пункти, які забезпечують прозорість процесу роботи Комісії і деталізовані у документах річкової комісії. Про заплановане засідання Комісії повідомляється на її [сайті](#) не пізніше ніж за місяць. Будь-хто може подати заявку на участь у роботі Комісії у якості спостерігача. На сайті публікуються проекти порядку денного та рішень для обговорення і протоколи засідань. Договір передбачає три робочі мови Комісії, хоча насправді попередні засідання проходили росій-

Фото 3. Перша зустріч Дністровської Комісії у Кишиневі у 2018 році. Джерело: Ілля Тромбіцький.

ською мовою. Серед договорів про транскордонні води, укладені в пострадянських країнах, ймовірно цей є найбільш прозорим і відкритим для участі будь-яких зацікавлених сторін.

Договір передбачає засідання Комісії не рідше ніж раз на рік по черзі в кожній країні. Проте фактично за більш ніж 5 років комісія провела всього три засідання – два у Молдові (у вересні 2018 та жовтні 2021 рр.) та одне в Україні (у квітні 2019 р.).

Невиконання цього положення пов'язане з політичною нестабільністю в обох державах (зміна урядів тощо), коли якась з держав не була здатна відправити на переговори свою частину комісії на чолі з повноважним керівником.

Проте більшість робочих груп, створених під егідою Комісії, у цей період продовжували діяти, маючи плани роботи та проводячи періодично спільні засідання.

Хоча, як вже було сказано, Комісія передбачає у своєму складі представників регіонів, стосовно Придністров'я ця вимога не дотримується навіть на рівні неурядових організацій. Домінуючою позицією молдовського уряду є така: доки статус регіону не визначено, його участь у складі молдовської частини Комісії є неприпустимою. Цей підхід не повністю збігається з думкою профільних міжнародних організацій, наприклад, ОБСЄ, яка, маючи в Молдові

місію, обмежену питанням придністровського конфлікту, воліла б використовувати управління басейном Дністра як одне з неполітичних питань, допустиме для т.зв. політики малих кроків, яка досі домінувала у придністровському врегулюванні. На практиці, придністровці досі брали участь у засіданнях Дністровської комісії як спостерігачі, за сприяння та наполягання міжнародного проекту ГЕФ з Дністра, що керувався ОБСЄ (2017-2021).

У період утворення Дністровської комісії обидві сторони домовилися, що кожна її частина буде представлена 19 членами. Склад молдовської частини Дністровської комісії було затверджено постановою уряду і після цього зазнав не суттєвих змін. Склад української частини Комісії зазвичай формується ad hoc напередодні засідання. Представники НУО в Молдові були делеговані спільно з НУО. В Україні представники НУО змінювалися і на останньому засіданні офіційно включені до комісії НУО не брали участі, оскільки вони не брали участь у ньому, оскільки не були підтримані фінансово. Водночас зацікавлені українські та придністровські НУО брали участь за власний кошт як спостерігачі і без фінансової підтримки.

До основних результатів співробітництва у рамках Дністровської комісії слід віднести наступні:

1. Розроблено транскордонний діагностичний аналіз басейну Дністра;
2. Розроблено та прийнято стратегічну програму дій із планом для басейну Дністра до 2035 року;
3. Проведено інвентаризацію хвостосховищ у басейні Дністра на території України;
4. Продовжується робота з багатьох напрямів у межах робочих груп;
5. Багаторічну роботу над новим варіантом правил експлуатації водосховищ Дністровського комплексного гідровузла.

Перший варіант правил експлуатації водойм був затверджений у 1987 році і діяв весь цей час. Погодження нового варіанта почалося ще наприкінці 2000-х років і продовжилось у рамках цієї Комісії. На жаль, на фінальному етапі українська сторона не врахувала більшу частину [пропозицій](#) щодо екологічної оптимізації і затвердила свій варіант Правил в односторонньому порядку навесні 2022 року. Проте молдовська сторона продовжує наполягати на перегляді документа.

Істотним мінусом процесу співробітництва є фактичне ігнорування Додатка V Договору, присвяченого співробітництву у збереженні біоресурсів, зокрема рибних ресурсів.

Якщо Молдова, включаючи регіон Придністров'я, запровадила мораторій на промислове рибальство у Дністрі починаючи з 2016 року, то Україна не бажає до нього приєднуватися, хоча йдеться про невелику ділянку річки без естуарію. Між країнами немає співробітництва і щодо боротьби з браконьєрством.

Війна та управління басейном

Як російська агресія вплинула на хід співробітництва по Дністру? Оскільки басейн Дністра знаходиться на південному заході України, цей регіон воєнні дії майже не торкається і війна безпосередньо на екологічний стан практично не впливає.

Непрямий вплив, ясна річ, існує, і він проявляється у зменшенні коштів, що виділяються з держбюджету на вирішення існуючих екологічних проблем (модернізація очисних споруд та ін.). Очевидно, на сьогоднішній день російська сторона не має можливостей та плану руйнування гребель ГЕС на Дністрі, а лише хоче послабити гідроенергетичну галузь. Для цього 31 жовтня 2022р. російські ракети зруйнували частину трансформаторів ДГЕК, що ускладнило електропостачання в Україні у зимовий період. Поспішне прийняття в односторонньому порядку правил експлуатації водойм також могло бути обумовлене

або, скоріше, виправдане потребами воєнного часу.

Зміна керівництва українського Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів та утворення Держагентства меліорації та рибного господарства у 2022 році і окремого водного агентства замість раніше існуючих рибогосподарського та водогосподарського комітетів суттєво порушила сформовану співпрацю і діалог. З'явилися випадки несподіваного для молдовської сторони підвищеного скидання води з Дністровського водосховища, у т.ч. холостих (не через турбіни), в умовах надзвичайно низького рівня води в зимовий період. При тому, що високий рівень води, напевно, знадобиться у квітні-травні для проведення повноцінного весняного екологічного попуску. Втім, на початку квітня українська сторона частково реабілітувала себе, ухваливши молдавські пропозиції щодо графіку проведення весняного екологічного попуску. У його успішному проведенні допомогла погода, оскільки весь квітень був дощовим у всьому басейні річки.

У випадку війни роль міжнародних організацій та угод щодо співробітництва по Дністру не так добре видно. Наприклад, відповідь на звернення представників [“Eco-Tiras”](#) до Єврокомісару з питань навколишнього середовища, енергетики та рибальства, що стосується взаємин двох

країн по Дністру, у тому числі щодо нових правил управління ДГЕК, яке йому вручили особисто в Кишиневі на зустрічі з екологічними НУО, містить лише загальні запевнення:

Європейська комісія й надалі підтримуватиме обидві сторони у досягненні рішення, але обом сторонам слід знайти задовільні та взаємоприйнятні рішення. При цьому здатність вирішувати навіть найскладніші двосторонні питання мирним шляхом і в дусі добросусідської співпраці індикатором готовності обох країн взяти на себе зобов'язання членства в ЄС.

Якою буде співпраця після завершення війни? Це складне питання, яке залежить від багатьох політичних, економічних та культурологічних факторів. Якщо вектор євроінтеграції збережеться в обох державах, то зросте роль Євросоюзу як структури, яка є рефері у двосторонніх суперечках. Для цього ЄС зазвичай стає стороною багатосторонніх басейнових угод, де беруть участь країни-члени.

Проте інтереси ЄС також є суперечливими. Йдеться, з одного боку, про забезпечення прийнятного екологічного статусу річки у зв'язку з впливом української гідроенергетики (ЄС наполягатиме на виконанні вимог приведення правил експлуатації ДГЕК до

прийнятних для потреб екосистеми), а з іншого, той же ЄС буде зацікавлений в імпорті з України дешевої електроенергії.

Також потрібно взяти до уваги значну роль олігархів, яку вони грали та продовжують грати в Україні у визначенні пріоритетів та бюджетної політики. У тому числі в галузі гідроенергетики (бюджетний лідер гідроенергетики як «зеленої» тощо).

Врешті, на жаль, Україна як більша країна, яка контролює верхів'я річки, в останні десятиліття не була схильна до рівноправної співпраці з нижчою маленькою Молдовою, і це ставлення ймовірно тільки посилиться у разі зростання її впливу на міжнародній арені в майбутньому. Таку тенденцію в політиці називають "гідогегемонією" і вона характерна для багатьох великих країн у верхів'ях річок (наприклад, Китаю, Туреччини, США). Тому поле для маневру є невеликим, хоча співпраця триватиме за всіх його складнощів.

З іншого боку, очікувані інвестиції у відновлення України могли б допомогти у реалізації заходів щодо оздоровлення басейну річки (ліквідація хвостосховищ, реконструкція очисних споруд та ін.).

Екологічні проблеми Придністров'я

Від редакції : При аналізі управління басейном Дністра виникло природне пи-

тання – як на нього впливає існування на лівому березі річки ось уже протягом понад 30 років невизнаної Придністровської республіки, яку охороняють російські військові.

З огляду на географічні причини, у Придністров'я, яке відповідно до Конституції Молдови має отримати особливий статус у складі Республіки Молдова, інтереси щодо Дністра збігаються з правобережною Молдовою, і тому жодних розбіжностей у позиціях між берегами бути не може. Навпаки, вони могли б разом формувати спільну позицію у водних відносинах з Україною, і така спільна робота була б однозначно на користь річці.

Що стосується індустріальних підприємств, розташованих у Придністров'ї (металургійний та цементний заводи на півночі регіону в Рибниці та Молдовська ДРЕС у Дністровську на півдні регіону), то вони функціонують з використанням фактично безкоштовного російського газу. При цьому Молдовська ДРЕС, що працює на російському газі, продає електроенергію Молдові дешевше за закупівельні ціни, що надаються країнами ЄС. Така схема змушує Молдову в умовах енергетичної кризи дозволяти імпорт металобрухту для Рибницького металургійного заводу, продукція якого експортується здебільшого до ЄС, незважаючи на існування екологічних претензій до цього заводу. Сьогодні після по-

чатку війни весь товарообмін Придністров'я йде тільки через Молдову.

Також варто зазначити, що в Дністрі вже довгі роки в самому Дубосарському водосховищі і вище періодично, особливо навесні та влітку, спостерігається загибель риби з ознаками отруєння. При цьому, причини цього замору залишаються невідомими, але ймовірно це є наслідком скидів підприємств лівого або правого берегів.

На сьогоднішній день можна зробити висновок про те, що регіональна війна та збройні сили Прид-

ністровського регіону і величезні склади зброї та боєприпасів у селі Ковбасна поблизу кордону з Україною не мають серйозного впливу на екологічний стан Дністра. У той же час обстановка війни дозволяє владі та бізнесу послабити увагу до екологічної складової двостороннього басейнового співробітництва та здійснювати дії, що суперечать інтересам сталого управління басейном. •

Ілля Тромбіцький – голова Міжнародної асоціації зберігачів річки “Eco-Tiras” (Кишинів, Молдова).

Коротка інформація про Eco-Tiras

Оскільки Міжнародна асоціація хранителів річки [Eco-Tiras](#) об'єднує молдавські (включаючи придністровські) та українські еко-НУО басейну Дністра, співпраця між ними продовжується з метою інформування та впливу на роботу Комісії. НУО-члени беруть участь у басейнових наукових конференціях щодо Дністра (їх проведено вже дванадцять, з них остання – у жовтні 2022 року в Кишиневі, з публікацією матеріалів та їх розміщенням можна ознайомитись в [інтернеті](#)).

Щороку “Eco-Tiras” проводить десятиденну молодіжну літню школу, присвячену проблемам Дністра, в якій беруть участь молоді люди віком 15-21 рік з обох берегів. У разі потреби асоціація збирає підписи своїх НУО-членів під листами органам влади з метою впливу на їх рішення, пов'язані з Дністром. Останніми з них стали рекомендації Дністровської конференції та негативний висновок на законопроект, який лобіював видобуток піску та гравію з річки під приводом розвитку судноплавства.

Головне зображення: Дністер біля північного українсько-молдовського кордону. Джерело: Ілля Тромбіцький.

«Беллона»: небажана відкритість та війна санкцій

Віра Кузьміна

У квітні генпрокуратура визнала норвезьку екологічну організацію “Беллона” небажаною для Росії. Як стверджують у відомстві, діяльність фонду “спрямована на підрив російської економіки, дискредитацію проведеної органами влади внутрішньої та зовнішньої політики, дестабілізацію суспільно-політичної обстановки в країні”, що становить загрозу для основ конституційного ладу та безпеки РФ. Одного року забракло організації, щоб відзначити 30-річчя своєї діяльності у Росії. Робоча група UWEC розбиралася у

тому, що ж втратила Росія з відходом організації.

Засновник і керівник російського відділення “Беллони” Олександр Нікітін через два дні після визнання організації небажаною сказав робочій групі UWEC: “Тепер це не має сенсу, все перекреслено”.

З чого почалася “Беллона”

“Беллона” почала працювати в Росії у 1994 році, коли було відкрито перший її офіс у Мурманську. Діяль-

ність відділення стосувалася ядерних відходів та затоплених, кинутих у північних морях ядерних підводних човнів. За відкритими джерелами, представленими зокрема у ЗМІ, експерти організації зібрали дані та випустили так звану “Чорну книгу” – доповідь “Джерела радіоактивного забруднення у Мурманській та Архангельській областях”.

У 2001 році капітан першого рангу у відставці, на той час простий співробітник “Беллони”, автор доповіді, Олександр Нікітін написав:

У березні 1994 року була оприлюднена інформація, яка, по суті, врятувала Арктику від ядерної катастрофи. Доповідь маловідомої за межами Норвегії на той час громадської організації “Беллона” містила дані, що довгі десятиліття приховувались радянськими, а потім і російськими військовими. Предмет таємниці — майже півтори сотні атомних підводних човнів (АПЧ), що відслужили, залишених “на потім” біля причалів військово-морських баз Північного флоту. А також відпрацьоване ядерне паливо. Справа в тому, що кинуті АПЧ стрімко іржавіли, і страшна начинка — не розвантажені реактори — могла опинитися у водах Баренцева та

Білого морів у найнепередбачуваніший момент.

У 1995 вийшла наступна [“синя доповідь”](#) або “Північний флот”.

Справа в тому, що в 90-ті приблизно 70% атомних підводних човнів Північного флоту було виведено з експлуатації у “відстій” і знаходилися на базах в очікуванні утилізації. На більшості кораблів ядерне паливо залишалося в реакторах. Однак уваги кораблям не приділяли, співробітники флоту місяцями сиділи без зарплат, ситуація загрожувала соціальним вибухом, довільним затопленням кораблів та екологічною катастрофою.

Доповідь з такими висновками не сподобалася спецслужбам Росії та роботу “Беллони” в країні у 1995-1999 роках було фактично зупинено. Основного автора доповіді, Олександра Нікітіна, звинуватили у розголошенні державної таємниці. Поки продовжувався суд над Нікітіним, тривали і міжнародні переговори щодо програм безпеки на списаних атомних підводних човнах.

Першим таким проектом став проект з ліквідації плавтехбази (ПТБ) “Лепсе”, яка довгі роки служила сховищем для ядерного палива (ВЯП) та радіоактивних відходів (РАВ). Її випадкове затоплення могло спричинити масштабне радіоактивне забруднення.

У 1995 році після ряду семінарів ЄС включила плавбазу до міжнародних проектів із забезпечення безпеки атомних об'єктів. Далі було майже 10 років міжнародних переговорів за участю "Беллони" про долю "Лепсе". За цей час корпус судна був укріплений, а відходи ізольовані розчином бетону, щоби не допустити витоків. Лише у 2012 році Європейський банк реконструкції та розвитку виділив кошти

єдина справа в країні, за якою було знято звинувачення у держзраді.

Після 2000 року Норвегія почала виділяти гроші на утилізацію старих підводних човнів. Потім гроші почали надходити від ЄС.

У 1998 році "Беллона" змогла відкрити друге представництво у Санкт-Петербурзі. Його робота не була зосереджена лише на проблемі атомних відходів. Нове відділення також займалося екологічними пра-

За 30 років роботи "Беллони" в Росії понад 2,5 мільярди доларів направили зарубіжні країни на вирішення проблем з відпрацьованим ядерним паливом і підводними човнами. Понад 100 старих атомних підводних човнів із "бомб сповільненої дії" перетворилися на безпечні об'єкти, плавбаза "Лепсе" була законсервована та перестала бути ядерною загрозою.

на переміщення "Лепсе" на військово-морську верф "Нерпа", де фахівці розпочали остаточне звільнення судна від відпрацьованого ядерного палива. Програма, якою керує ЄБРР, фінансувалася NDEP Nuclear Window, міжнародним фондом зі внесками Бельгії, Канади, Данії, Європейського союзу, Фінляндії, Франції, Німеччини, Нідерландів, Норвегії та Великобританії.

2000 року Верховний суд Росії визнав Нікітіна невинним. Досі це

вами громадян, почала надавати допомогу в їхньому відстоюванні, проводити семінари, видавати брошури, які допомагали людям розбиратися в російських та міжнародних законах щодо збереження довкілля.

Згодом "Беллона" розширила географію своїх проектів. Співробітники стали вивчати питання безпеки об'єктів атомної промисловості, які являли собою закриті установи, відомі через великі аварії. Тут варто згадати, наприклад, аварію 1957 року

[на комбінаті “Маяк”](#) у Челябінській області. Також співробітники “Беллони” моніторили ситуацію з погляду екології на гірничо-хімічному комбінаті у Залізногірську та Сибірському хімічному комбінаті у Сіверську. Обидва підприємства займалися постачанням обладнання та матеріалів для атомної промисловості Росії.

2005 року вийшла “червона доповідь” – [“Російська атомна промисловість: необхідність реформ”](#). За словами співробітників “Беллони”, доповідь лежала на столі у багатьох керівників Росатому. Через кілька років представник “Беллони” Олександр Нікітін увійшов до громадських рад при Росатомі.

А ще пізніше, у 2011 році, було ухвалено закон “Про поводження з РАВ”, який зобов’язував розмістити всі радіоактивні відходи, що знаходяться на території Росії, у пунктах поховання або перевести їх у безпечний стан. В 2019 році на Держкорпорацію “Росатом” було покладено нові завдання щодо поводження з відходами 1 та 2 класу небезпеки. У структурі Громадської ради була створена Комісія з екології, до складу якої увійшли дві робочі групи – щодо поводження з РАВ та з відходами 1 і 2 класу небезпеки. Комісію також очолив на той момент вже генеральний директор “Беллони” Олександр Нікітін.

“З того часу як “Беллона” розпочала свою роботу в Росії, організа-

ція залучила понад 15 000 студентів до еколого-правової роботи, надала безкоштовну юридичну допомогу тисячам простих росіян та організацій, провела понад 800 екологічних занять для більш ніж 16 000 російських школярів та опублікувала понад 10 000 статей і більше 100 доповідей про екологічні проблеми та рішення. Близько 30 із цих доповідей стосувалися ядерної безпеки. “Беллона” також опублікувала 84 номери свого екологічного журналу “Екологія та права”, – [ідеться](#) на сайті “Беллони”.

“Беллона” поїхала

Після вторгнення Росії в Україну “Беллона” закрила офіси в Росії та [перевезла частину співробітників](#) з Росії до Вільнюса (Литва). Рішення про це було ухвалено ще у 2022 році, тому на момент визнання організації небажаною співробітників “Беллони” в Росії вже не було.

Як уточнив Нікітін, після початку вторгнення він вийшов із громадської ради Росатому. Переїхавши до Литви, співробітники “Беллони” продовжили випускати журнал і писати статті про ситуацію в Росії.

“Ми не припускали, що можемо стати небажаними. 14 місяців поки триває війна ми напрацьовували стратегії та плани, оновлювали сайт. Ми не дуже активні, а надто – в політичному плані. Статус небажаних був для нас несподіваним”, – згадує Нікітін.

За оцінкою низки опитаних UWEC експертів, обмеження діяльності “Беллони” у Росії було пов’язане з [висланням](#) 14 квітня з Норвегії російських дипломатів. Тим часом “Беллона” була не єдиною екологічною організацією, визнаною небажаною. У 2022 році цей статус отримала філія Фонду Генріха Бюлля, яка працювала в Москві понад 20 років. Першою екологічною НКО, оголошеною “небажаною” (у 2018 році) став Тихоокеанський центр захисту навколишнього середовища та природних ресурсів (PERC), який також працював у Росії з 90-х років.

У випадку “Беллони” *“швидше за все, це було заходом у відповідь, хоча неясно, чому санкції торкнулися екологів, а не дипломатів”*, – пояснює джерело, знайоме з ситуацією.

“Все, що написано Генпрокуратурою у поясненні причин надання статусу “Беллоні” – це історія не про нас і не про нас, вона про щось інше”, – каже Нікітін.

Дії Генпрокуратури, які були фактично продиктовані політичною кон’юктурою, призвели до спроби виключення з російського інформаційного поля основних документів та доповідей, які стосувалися проблеми відпрацьованого ядерного палива і підводних човнів, що досі гниють на півночі “Північного флоту”. Також громадяни Росії не зможуть користуватися великою кількістю друкованих матеріалів, випущених

“Беллоною” з питань екологічних прав. Журнал [“Екологія і право”](#) поширювався за підпискою у всі регіони Росії, тепер доступ до нього буде закрито. Також російські журналісти не зможуть брати коментар у експертів “Беллони”, які є основними за темою атомних відходів та прав у галузі екології.

Така ситуація призведе до спотворення картини на теми, з якими працювала “Беллона”. Вихід із громадської ради Росатому представника міжнародної організації ставить решту членів ради у вразливе становище, а службовцям держкомпанії дає можливість уникнути незручних питань.

Як громадяни Росії можуть користуватися матеріалами “Беллони”

“Матеріали читати можна. За це вас ніхто не покарає, але викладати посилання на наші матеріали, цитувати їх деś тепер є адміністративним правопорушенням, рецидив загрожує кримінальним переслідуванням”, – йдеться на сайті [організації](#).

Притягнути до відповідальності у Росії можуть за пости з посиланням на “Беллону” чи цитування матеріалів “Беллони” без терміну давності. Щоб уникнути цього, необхідно видалити посилання зі своїх соцмереж. Поширювати навіть PDF-версії матеріалів “Беллони” не можна.

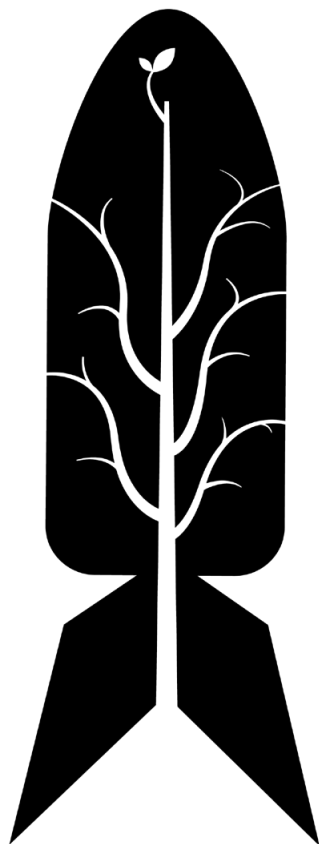
Вперше можуть оштрафувати у сумі від 5 до 15 тисяч рублів. При повторній дії на вас може чекати покарання за [статтею 284.1 КК](#) – позбавлення волі аж до чотирьох років. Також можуть бути призначені обов’язкові роботи, обмеження волі або штраф до 500 тисяч рублів – багато залежить від перебігу слідства та конкретного судді.

Співробітництво з небажаними організаціями у минулому поки не переслідується, уточнюють юристи “Беллони”. Але носити футболки, сумки, флешки та термоси з лого-

типом “Беллони” публічно тепер не можна, їхнє поширення теж загрожує переслідуванням.

“За 14 місяців усе змінилося. Ми сьогодні не можемо міркувати і прогнозувати з погляду, який мав місце до початку війни. Продовжить Росатом курс на екологізацію чи стане закритим – це питання, на яке немає відповіді. Росатом залишається держкомпанією у країні, яка веде війну. Екологія навряд чи є пріоритетом у воєнний час”, – коментує ситуацію Олександр Нікітін. •

Джерело головного зображення: Radio Free Europe

U W
E C

Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group